

Márai Sándor és Szeged

1.

A mai szegedi – tehát a hely szempontjából is értelmező – irodalmi hagyománytudatban Márai Sándor (1900–1989) nincs jelen. A legjobb szegedi kutatók sem tartják számon a várossal való egykori kapcsolatát. Pedig volt ilyen szál az író életében, Márai járt Szegeden, csak személye emigrációba vonulása miatt utóbb itthon sokáig nem volt „szalonképes”, s így nem illett bele a helyi hagyományba sem – jóllehet fróri munkássága értékeit az irodalom értői itt is mindig számon tartották.

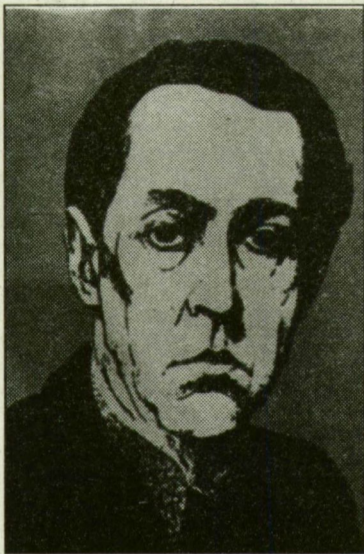
Látszólag persze az ilyen, helyi nézőpontú irodalmi hagyomány provinciális színezetű. S kétségtelen, a kultúra értékeinek a lokális felől való értelmezése könnyen megmosolyogtatóná válhat. Egy-egy jeles író, kiemelkedő személyiség alkalmi Szegedre látogatása, időleges városhoz kötődése ugyanis legfőleg csak színezi a város kulturális életét. Ugyanakkor azonban az sem tagadható, ezek az alkalmi kapcsolódások a helybeliek számára mindenkor kihívást, ösztönzést, mozgásban hozó impulzust; mintát és mércét jelenthetnek. Ráirányítják, ráirányíthatják valami másra, valami újra a helybeliek figyelmét. Ez elmondható Márai Sándor idelátogatásáról is, noha az író és a város kapcsolata kétségkívül alkalmi és epizódikus volt.

2.

Először – s alighanem egyben utoljára is – Márai Sándor 1935-ben járt Szegeden. Akkor már ismert s elismert írónak számított. Életkora szerint ugyan még fiatal ember volt, mindössze 35 éves, de jó néhány kötet könyv és sok száz cikk és tárcsa állott mögötte. Túl volt már első hosszabb külföldi tartózkodásain, németországi (1919–1923), majd párizsi (1923–1928) évein. S megírta már mindmáig legjelentősebbnek tartott művét, az *Egy polgár vallomását* (1934), amely egyszerre önéletrajz, magasrendű tényirodalom, és a szó legszorosabb értelmében vett irodalom: művésziileg megformált, esztétikai érvényességű alakított szöveg, regény. Am ami még időben és teljesítményben előtte volt, az is több életműre elegendő lett volna mások számára. Már valaki volt tehát a magyar szellemi életben, de még nem önmaga szobra, nem élő klasszikus. Sokat lehetett várni tőle. Neve viszont már ekkor is teljesen összeforrt a „magyar polgárral”, aki e lét ellehetetlenülésének tudatával, de e lét vonzásában megmaradva él.

Szegedre így, mint egy határozott arcélú jelentős alkotó érkezett. Előbb csak mintegy beharangozásképpen, képletesen, egy interjú alanyaként. A *Délmagyarország* 1935. április 25-i száma közölte Vér György (1904–1943) vele folytatott beszélgetését. Ez az interjú, mely még „húsvét előtt” Budapesten készült, értelemes, figyelemfelhívó címmel jelent meg: „Az író ott áll a kor barrikádjain, de a fegyverszünet óráiban kámzsás barátta alakul át.” Az alcím pedig további részleteket harangozott be: „Márai Sándor az új író feladatairól, küzdelmeiről, a láthatatlan cenzúráról és a siker pillanatairól.” Majd egy újabb alcímbe újra az író idézte a *Délmagyarország* munkatársa: „Soha többé nem írok életrajzot, megpróbálom írni...”

A beszélgetés maga persze a kor technikai adottságainak és szokásainak megfelelően csak az interjúvaló újságíró lejegyzésében maradt ránk. Csak hozzávetőleges pontossággal tájékoztat tehát Márai szavairól, de Vér György kísérszövege legalább a külső körülményekről is informál: „Egy pohár vermouth mellett beszélgetünk – írja Vér –, Budán, a Vérmező sarkán, biedermeier székeken, egy ápoló és finom lakásban, ahol az író lakik. Szavaival szeretném hallani szempontjait. A sarokszobában könyvsorok alatt súlyos tölgyfaasztal írói méretekkel, de finoman és rendben. Seholy a színpadi bohémia, – jólész rend, finom ízés, gondos harmónia – és archaikus bútorok egy modern író otthonában. Napfény az ablakban és egy elmúlt kor meleg lakásművészete székeken, asztalokon, porcelánokon. Az író (...) a csöndet

keresi, és a budai csöndhöz ezek a meghitt régi bútorok illenek... Ahol melegen és meghíten lehet írni a kornak, – a kornak, amely nyugtalan, amely keserű szemérmert kényszerít, a kornak, amely nem enged fiatalnak lenni...” Az interjú „körítéséből” az is kiderül, Vér György jelentős író látott és látott Máraiban. „A háború utáni új magyar irodalom egyik legkiemelkedőbb, legegényibb és legművésziőbb egyénisége” – írta róla. „Nincs olyan jelenség, emberi szenvedés, átalakulás, kétség, örlődés, virradás, kis összeomlás és nagy megsemmisülés, amit mélyebben, fájóbban, dokumentálódóbban átérezne háború utáni fiatal író, mint Márai Sándor, aki valóban a kor írója; egy szenvedő korszak tiszta művésze”.

Az interjúban Vér elsősorban az író feladatairól faggatta Márait, s a válaszok közül is elsősorban az erre adottak az érdekesek. Érdekes, s nagyon jellemző, hogy Márai elfogadta a kor kihívásait, de nagyon tudatosan és világos szempontok szerint védte az irodalom autonómiáját is. A „szociális feladatokat – mondta – (az íróknak) szolgálnia kell, sajtóban, politikában és máshol, de az irodalomban maradjon meg az irodalom keretei között.” „Az író Európá szerte katakomba életre rendezkedett be ugyanakkor, amikor meg kell látnia korának küzdelmeit. Az irodalom anyaga a nyelv és a nyelv – elsőrendű problémája az íróknak – nem bírja el a jelszavak uszóját. Ebben a kettős szerepkörben nehéz az író helyzete. Ott kell, hogy álljon a kor barrikádjain, de a fegyverszünet óráiban – kámzsás barátta alakul át.” Szava ugyanakkor vágott a „népies irodalom” felé; a népi írók szerepfelfogását láthatóan nem tudta elfogadni. Az interjú egésze természetesen más kérdésekre is kiterjedt, Márai beszélt például az írói sikerről, a magyar irodalom iránti külföldi érdeklődésről, a regény megújulásáról s az író benső cenzúrájáról is.

Honnan ismerte Vér György Márait? – nem tudjuk, miként azt sem, mi adta a beszélgetés apropóját. De valószínű, hogy nem a pusztán véletlen vezette a szegedi újságíró Budára. A későbbi fejlemények arra engednek következtetni, Vér György tulajdonképpen Márai közelgő szegedi szereplését készítette elő. Ez elé harangozott az interjú is, jóllehet erről a beszélgetésben nincs utalás.

3.

Márai szegedi nyilvános szereplésére 1935. május 4-én került sor. A *Délmagyarország* május 3-án adta hírről, hogy „Márai Sándor szombaton”, azaz 4-én Szegedre érkezik, s este fél kilenckor a Tisza Szállóban irodalmi esten lép föl. Az újság szerint – a kommunikékét föltehetően Vér György fogalmazta – az „előadás iránt általános érdeklődés nyilvánult meg, mert az író ez alkalommal szerepel először a szegedi nyilvánosság előtt és vallomásainak egy olyan részletét adja elő, amely témájának különlegességénél fogva – nyomtatásban nem jelenik meg. Márai előadása kétségtelenül az idei szezon egyik legérdekesebb eseménye lesz.” Ekkor, Márai társaságában Szegedre várták Pünköszt Andort (1892–1944) is, akinek akkoriban volt egy külföldön sikeres rendezése a Nemzeti Színházban, valamint Szántó Erzsébet

fiatal operaénekesnőt, akit Kollár Pál volt hivatva zongorán kíséri. A negyedik újság azonban, jellemző módon, már egyedül csak Márai nevével reklámozta a tervezett rendezvényt.

Az esetről, amelyet május 4-én rendben meg is tartottak, Lengyel Vilma (1893–1983) l.v. szíznője beszámolója (Irodalmi est) tudósít. Ebből az írásból tudjuk, az est műsorvezetője a korábbi interjúvaló, Vér György volt, akinek „poetikus konferansza” vezette be a programot. Őt elsőként Márai követte; róla ezt írta az újságíró: „Márai Sándor ült ma a pódiumon, részleteket olvasott fel egyik készülő regényéből. Csendes és halk szavakat mondott, finom és előkelő gondolatokat. Mélyen megdöbben a hallgatóság az egyszerűség, közvetlenség lenyűgöző varázsától. Márai Sándor lírájában magukra ismertek az emberek; amit titkolva, elrejtve takargatnak egymás és önmaguk előtt, megelevenedve szállt ki a vallomásokból, szimbólum lett az örökké visszatérő érzésekben.” S Márai kapcsán írta le cikke tünődő nyitányát is: „Mindig különös varázsa van annak, ha írók elefántcsonttoronyukból kilépnek, felveszik a smokingjukat, hozzá hasonulnak millió más emberhez, fellépnek a pódiumra és – vallomást tesznek. Beletekintünk egy lélek rejtelmeibe, mely rokonságot tart fenn teremtő erővel, érezzük az író vallomási nyomán, mint halkul el az ember hangja, az emberé, aki akarva, nem akarva egy felső hatalom, egy kényszerítő, egy vallató foglya.” Lengyel Vilma ezt a metamorfózist érezte Márai megnyilatkozásában: „Felejthetetlen perceket éltünk át, költő állt szemben velünk és hallottuk vallomásait.”

A pódiumon Márait Pünköszt Andor követte, aki arról olvasott föl, „hogyan illeszkedik a mese a valósághoz, a csoda az élethez és humorral, bölcsességgel, az író szellemes meglátásaival boncolgatta a feltett kérdést.” Az est keretében, valószínűleg az írói produkciók között, átkötésként a két író mellett Szántó Erzsébet is föllépett, aki – a terveknek megfelelően – Kollár Pál zongorakísérete mellett énekelt. Róla a kitünő zenei ízlésű és képzettségű Lengyel Vilma azt írta, hogy „tüneményes hangja, drámai árnyalású szopránja” van, s hangja az induló Németh Máriaéra emlékeztet. Az Aidából, a Parasztszünetből és a Bűvös vadászból énekelt áriákat. Egészében, amennyire a tudósításból kivehető, stílusos és színvonalas irodalmi est volt ez; Márai nívós, de az ő jelentőségét mégis arányosan kiemelő körítést kapott.

Az est fókuszában kétségkívül ő állott, az ő estje volt ez.

4.

E május este Márai hallgatóságában valószínűleg ott ült a szegedi egyetem költő-professzora, Sík Sándor (1889–1963) is. Erről, lehetséges találkozásukról ugyan semmi konkrétumot nem tudunk, de az bizonyos, Sík becsülte Márait. A Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiuma kiadásában megjelent „szavalókórusát”, az Adventet (1935) mindenesetre elküldte neki. Márai ezt rövid levélben köszönte meg:

Budapest 1935 október 15.

Mélyen tisztelt Uram
köszönöm, hogy szíves volt elküldeni „Advent” c. szavalókórusát. Őszinte gyönyörűséggel olvastam ezt a mély és tiszta drámai poémát.
Igaz híve

Márai Sándor

Kettejük további találkozásáról nincs adat. S egyelőre azt sem tudjuk, utóbb volt-e még Márainak bármi kapcsolata Szegeddel. Am ez a kevés önmagában is megbecsülendő része a város irodalmi hagyományainak. Az urbánusként számon tartott író, ha csak picit is, színezhette, módosíthatta az alapvetően inkább népies karakterű szegedi irodalmi ízlést.

LENGYEL ANDRÁS

VERESS MIKLÓS

Képhiba

Tegnap még nyár volt
de holnap paradicsombefőzés
sűrű illata jelzi: hogy ősz lesz
és üvegek telnek meg télire
hogymár forrón simulnak a kézhez
és egyre kevesebb a madárból
is: macskák száján kevesebb a pihe
hiszen a szárnyak a szárnyak emelintik
a testet a világ fölébe
s hanyadik nyár is ez hogy mindig
paradicsomfőzés lecsószag
s nyaraló gyerekek ordítanak
akárha világvég előtt
míg kövér anyjuk elvert és
méltatlankodva hóbörög
s a kapualjban gyászjelentés
amely ki sem betűztetik:
hanyadik nyár ez hanyadik
mint kicserélt televízió
csak színesebben mutogatja
önmagát rajta a való
amiből fekete-fehér kiégett
mint mondatokból a szavak
melyekben csupán a gyász van
mikor a lárna végre elül
s holt öregasszony lakásában
ócska képernyőn idegenül
és értetlenül bolyonganak
a ki nem kapcsolt szellemképek

szentmihályi szabó péter:

Fehér négerek

Nem nézhetem, hazám
miként jutott idáig,
„szabad vagy”, mondták,
de szolgaságra csábít
minden szabadság, s éhezők,
koldusok, otthontalanok
s bűnözők fészke lett hazám.
Ez lett az ára, fizess! –
mondják a sarcolók,
kik első szóra ugranak
másik hazába. Mi,
fehér négerek,
trágyázzuk ezt a földet
hitvány hamvainkkal.

MAGAZINUNK RAJZAIT MAGYAR CSABA KÉSZÍTTETTE